Ellen Friis og Henrik Vestergaard: Børnekunst

Der findes en overflod af teater, bøger og musik til børn. Men "børnekunst" eksisterer tilsyneladende ikke. Betyder det, at kunst generelt ikke er for børn? Eller snarere, at de fleste billedkunstværker egner sig til børn?

I 2009, året efter at vores andet barn blev født, flyttede vi tilbage til København efter ti år i Berlin, hvor vi havde studeret og beskæftiget os intensivt med performancekunst. Vi grundlagde vores organisation Live Art Danmark for at præsentere performancekunst og live art i vores nye gamle hjemby. Begivenhederne var oprindeligt rettet mod et voksent publikum, men både vores og andres børn kiggede med, og slugte uden videre værker, mange voksne ville finde udfordrende. Derfor arrangerede vi i 2014 festivalen Live Art for Børn i Nikolaj Kunsthal i København og siden da har vi arrangeret festivaler og events for børn og deres familier på ARKEN, Horsens Kunstmuseum, Moderna Museet i Malmø, Teater Nordkraft, Kunsthal Nord, Ystad Konstmuseum, Landskrona Museum, Kristianstads Konsthall og Sort/Hvid.

Børn tager generelt godt imod kunst uden at behøve lange forklaringer eller en specielt tilpasset formidlingsindsats. De engagerer sig uden at bekymre sig om, hvordan "man" skal fortolke værket, som voksne ofte gør. Mange børn har en ukompliceret tilgang til kunst, måske netop fordi de har færre tidligere erfaringer med kunst og dermed ingen specielle forventninger. De er ideelle tilskuere, fordi de er åbne for nye oplevelser og har større tålmodighed med ting, de ikke forstår fuldt ud.

Live Art er kunst, der udføres live af kunstnere i et personligt møde for og med publikum. Kunstnerens tilstedeværelse gør mellemleddet med pædagogisk formidling overflødigt: Den personlige udveksling er nok og behøver ikke blive fulgt op af en kreativ workshop. Det kræver en børnebog eller børnefilm jo heller ikke.

De fleste kunstinstitutioner har et kreativt værksted, hvor de teknikker og materialer, som anerkendte kunstnere bruger, bliver afprøvet. Som regel er arbejdet begrænset til at lave forenklede kopier af færdige værker. Denne type formidling er baseret på en idé om at kunst skabes med udgangspunkt i sanserne. Maurice Merleau-Ponty skriver i 1961 i L'oeil et l'esprit (Maleren og filosoffen): "*Der er intet syn uden tanke. Men at tænke får ikke nogen til at se. Synsoplevelsen er en betinget tanke og skabes, når noget sker i legemet og tilskyndes af det til at tænke*"

Og det stemmer bestemt, at mange moderne kunstværker er begyndt med at kunstneren tænker i materialet; som for eksempel Cezanne; som Merleau-Ponty skriver om. Men at lade det være udgangspunktet for al formidling er en decideret fejl. Marcel Duchamp begyndte ikke med at tænke i porcelæn, da han skabte "Fountain" i 1917. Det hjælper ikke at forstå Joseph Beuys ved at lege med fedt og filt, og skal man forstå Superflex, kan man ikke tage udgangspunkt i traditionelle kunstmaterialer.

Vi mener ligefrem at "kreativ" tilgangen undervurderer børn og lægger grunden til den ængstelige ærefrygt, mange voksne møder kunst med. Det er jo ikke maling eller ler, der gør en frembringelse til kunst, men nogle tanker og ideer, enhver kan forstå. Derfor fokuserer vi på processen og undersøgelsen, snarere end på det færdige arbejde.

Kunsten som socialt spillefelt: "Hvad hvis nu?"

Kunstnere, forskere og børn er fælles om en nysgerrig og åben tilgang til verden. Med projekter, eksperimenter og leg udforsker de et hjørne af virkeligheden, uden hensyn til konventioner og vaner; fordomme og moralisering. Derfor kan vi godt lide at bringe børn sammen med kunstnere i fælles undersøgelser.

De projekter, som vi inviterer eller producerer, skal gerne blive en del af børnenes erfarings- og tankeverden på sigt. Det vil sige at projekternes tidshorisont er meget større end den enkelte udstilling eller visning. Projekterne opfordrer børn til at undersøge virkeligheden. Deres bidrag påvirker projektets resultat. På vores festivals har

børn således fremstillet deres egen gangbare valuta, erobret det offentlige rum med street art, eller bygget og beboet huler i et museum. Erfaringen er altid, at man kan påvirke verden med sin fantasi og vilje og tænke det eksisterende anderledes.

Som en del af vores første Live Art for Børn Festival (Nikolaj Kunsthal 2014) inviterede kunstneren Søren Berner fem-årige børn til at udforske deres muligheder for deltagelse i det offentlige rum. Hans spørgsmål var: hvilke muligheder tilbyder det såkaldt offentlige rum børn – som jo også er en del af offentligheden? Som led i deres praktiske forskning legede de gemmeleg på hovedbiblioteket og spillede fodbold på Kongens Nytorv. Sammen udforskede de det offentlige rum. Da han spurgte, hvad der mangler i København, svarede de „dyr". I sidste del af projektet byggede børnene derfor redekasser og hængte dem op på forskellige steder. Selv hvis fuglene ikke vil bo der, fungerer fuglekasserne i det mindste som street art, der henviser til fraværet af fugle og andre dyr i storbyen.

Søren Berner og Thomas Dambo: Fuglehuse
Foto: Gert van der Pumperlei 2018

Flere af fuglehusene hænger endnu i byen i 2018 og enkelte af dem har endda faktisk fungeret som reder for fugle. Se flere fotos fra projektet på http://www.bornehusetvorfrue.dk/liveartindreby/liveartforborn/index.html

Berners værk er blot ét eksempel på hvordan børn deltager aktivt i vores projekter. Kunstner og publikum opholder sig i det samme rum på samme tid. Den tyske teaterhistoriker, Erika Fischer-Lichte, kalder det for „*leibliche Ko-Präsenz*" eller fysisk co-tilstedeværelse (Fischer-Lichte, Erika. Performativität (2012): Transcript). Den direkte og personlige udveksling med kunstnerne gør børnene til medperformere, som aktivt deltager i den kunstneriske proces i et generationsoverskridende samarbejde.

Børnenes nyvundne erfaringer udspringer af en proces, de (til dels) selv har været med til at udforme ud fra deres egne interesser. Derved adskiller oplevelsen sig fra en didaktisk formidling, hvis indhold er udviklet af voksne på forhånd, og hvis forløb bliver kontrolleret af voksne. Ideelt set vil resultatet være lige overraskende for alle deltagere, kunstnere, børn, kuratorer og forældre - i tråd med Albert Einstein, der angiveligt sagde: "Hvis vi vidste hvad vi lavede, ville det ikke være forskning".

Ud over projekternes individuelle indhold, stiller deres struktur nogle grundlæggende spørgsmål til børns position i samfundet. Stereotype forestillinger om, hvad børn kan eller skal, og hvordan ting gøres, bliver

udfordret gennem leg. Værkerne opfylder dermed en grundlæggende kunstnerisk funktion. Kunstens publikum – her børn – får mulighed for at opleve og tænke deres omverden anderledes. Ved at eksperimentere med alt fra det offentlige rum til moralske problemer udforsker de den virkelige verdens spilleregler. Værktøj og strategier er ofte lånt fra legens verden. Ligesom reglerne i en leg eller et spil kan samfundets regler og love også genforhandles, selvom de kan virke fastlåste og næsten umulige at påvirke. Når man undersøger noget omhyggeligt, forstår man, at det altid kan ændres. I vores projekter lærer børn i praksis, at de kan bruge fantasi og vilje til at påvirke vilkårene for det samfund, som de også er en del af. De forstår deres muligheder og rettigheder og lærer at bruge eller kræve dem.

Vi har en forkærlighed for værker, der giver børn mulighed for at skabe deres egne rum i samfundet. Hierarkiet mellem børn og voksne er et tilbagevendende tema. "Haircuts by Children" er et værk af den canadiske performancegruppe Mammalian Diving Reflex, der udfordrer voksnes forfængelighed og tillid. En skoleklasse overtog en frisørsalon i København i to dage (Live Art for Børn, Nikolaj Kunsthal 2014), hvor voksne kunder kunne få klippet håret gratis. I 2018 vil Mammalian Diving Reflex uddanne børn til madkritikere i Odense på Live Art for Børn på Brandts. Her skal de kåre byens bedste restaurant ud fra en række kriterier, de selv har opstillet.

Et andet eksempel på børn, der deltager aktivt i samfundsrelevante tematikker, er Forschungstheater fra Hamborg, hvis "Børnebanken", vi præsenterede på Live Art for Børn 2015 på ARKEN i Ishøj, Moderna Museet i Malmø, Landskrona Museum og i 2017 på Horsens Kunstmuseum på vores festival Horsens Happening. Børnebanken" handler om økonomi. Det er langt fra kun relevant for børn. Børnene grundlægger deres egen bank, laver deres egne penge og forhandler med ejerne af lokale butikker om hvilke varer, de kan købe, og under hvilke betingelser. I Hamborg, hvor projektet har kørt længere, blev børnene aktionærer i banken og holdt offentligt tilgængelige bestyrelsesmøder.

Fundustheater: Børnebanken (Horsens) Foto: Ellen Friis 2017

Vi har selv omsat Forschungstheaters forestilling “Da Gefahr!” til danske forhold under titlen „50 farlige ting (alle børn bør prøve)“. Forestillingen undersøger handlinger som voksne normalt anser for “farlige“. At lime fingrene sammen med superlim, slikke på batterier, tænde tændstikker og sprøjte med ildslukkere. Utallige advarsler om reelle eller opfattede farer, som børn konstant udsættes for, viser sig at være til forhandling. Personlige erfaringer og undersøgelser erstatter abstrakte forbud.

Et vigtigt begreb her er spilleregler. Når børn opfinder deres egne lege, er reglerne altid til forhandling. Begivenhederne undervejs gør, at reglerne løbende må tilpasses, hvad der så igen virker tilbage på indholdet. Den, som kender reglerne, kan ændre dem. Det gælder også i samfundet. I mange af vores projekter bestemmer børnene, hvad der står på spil. De lærer, hvordan sociale strukturer og magtforhold kan ændres med fantasi og vilje. “Hvad hvis nu” er en leg, man kan lege under selv de mest håbløse forhold. Børn lærer, at regler er skabt af mennesker og kan ændres af mennesker.

Live art værkerne bliver politiske, når de udfordrer magtrelationen mellem børn og voksne. Kunstnerne er tit solidariske med børnene. De føler sig måske tilsvarende som de små i samfundet, der på én gang er uartige og underholdende.

Live Art til og med børn:

Mange værker har en lignende spil-logik: Kunstnerne sætter sig en opgave for, sætter obstruktioner for de mest hverdagslige begivenheder, og udforsker derigennem det kunstneriske materiale, der ligger skjult i dem. Udover de samfundsundersøgende live art projekter, viser vi også gerne klassisk performancekunst. Værkerne er typisk kortvarige, nonverbale og rummer interessante billeder med voksne, der udfører absurde handlinger. Man kan som regel bevæge sig frit i rummet og gå til og fra, som man vil. Performancekunstnerne selv har sjældent noget behov for at deres værker skal fortolkes på en bestemt måde. Børn og performance- kunstnere spiller simpelthen godt sammen med den legende tilgang og nysgerrighed, begge parter nærmer sig verden med.

Vi har præsenteret norske Kurt Johannessen, der fyldte rummet med døde fluer, sten og snore. Og finske Essi Kausalainen, som udforskede kommunikation mellem planter og mennesker. Og franske Nicolas Puyjalon, som kravlede rundt på vægge og lofter i Live Art for Børn på ARKEN 2015. I værket „Mont Blanc“ bygger han lynhurtigt et “bjerg“ af planker for at nå op og røre loftet. Knapt nok strejfer han det, før hele konstruktionen kollapser. Børn genkender tydeligvis situationen og giver oplevelsen en betydning, som ikke er mindre korrekt end den, det voksne publikum tildeler den.

Nicolas Puyjalon: Mont Blanc (Arken 2015). Foto: Ellen Friis

Mellem den 3/5-7/5 2018 præsenterer vi MaxiGolf på SWOP Festival Roskilde i samarbejde med Seimi Nørregaard og Boaz Barkan og en skoleklasse med børn, der genfortolker begreber som kugler, hul og forhindringer fra minigolfens verden.

Vi opstiller ikke mange regler for, hvad kunstnere må eller ikke må vise. Oftest tager vi værker skabt til voksne og viser dem uændret for børn. Det er vigtigt, at værket taler for sig selv og fungerer med et minimum af tale. Vores eneste absolutte regel er, at der ikke må være kropsvæsker, hverken virkelige, fiktive eller afbildet. Det fører lejlighedsvis til interessante konflikter, fordi mange kunstnere jo netop tester grænser.

Vi har vist "Smear" af islandske Örn Alexander Ámundason tre gange - i 2015 i Ystad Konstmuseum og i Kristianstads Konsthall som del af af Bästa Biennalen, og i oktober 2017 på Live Art for Børn på Teater Sort/Hvid i København: Amundason står foran et lærred. Han graver dybt i næsen. Omhyggeligt udvælger han de største og mest slimede bussemænd og smører dem ud på lærredet. Både børn og voksne finder arbejdet dybt modbydeligt og fascinerende. Det varer kun fem minutter, men bliver aldrig glemt!

Køn og krop er centrale spørgsmål i performancekunst, og det kan man sagtens tematisere for børn. Allerede som børn bliver mennesker udsat for roller og forventninger baseret på deres køn. Så det er vigtigt at italesætte det, og derfor har vi inviteret en kunstner som Eilidh MacAskill med en "Gendersaurus" kønsworkshop for børn, hvor kunstneren Carl Michael Richard var assistent. I Live Art for Børn på Nordkraft Kulturcenter i Aalborg 2016 kunne børn skabe t-shirts og overveje, hvilke budskaber, deres nye bluser og tøj skulle udsende.

Et godt eksempel på en ikke-seksualiseret, humoristisk tilgang til kroppen er Ulla Hvejsels „Talking out of my ass". I den første version på Live Art for Børn i 2014, kunne børn stille dumme spørgsmål til hendes bare røv. I en nyere version af Live Art for Børn på Nordkraft i 2016 deltog børnene i en quiz mod røven, og vandt naturligvis stort.

Ulla Hvejsel: Talking out of my ass (Nikolaj Kunsthal 2014). Foto: Ellen Friis

Børn udlægger performancekunst for voksne

Vi viser kunst for alle. Vores festivals giver mulighed for at have ekstraordinære oplevelser sammen og at diskutere dem bagefter. Børnenes åbenhed og entusiasme hjælper os med at også nå deres forældre. Deres engagement bliver udgangspunkt for en dialog mellem generationerne. I Danmark har den klassiske performancekunst, der bygger på billedkunst, et meget begrænset publikum af kolleger, kunstnere og andre specialister. Men når børn oplever værkerne og stiller spørgsmål til deres forældre, tvinges forældrene også til at forholde sig til værkerne og forsøge at skabe deres egen forståelse af dem; helt i tråd med de fleste performancekunstneres ønske. På den måde bliver de voksne, omend nogle gange lidt modstræbende, også til medperformere!

Børneteater viser vi også gerne, når det er udfordrende. Norske "Klassikere for Kids" er en trilogi, hvoraf vi foreløbig har vist Goethes „Faust" og Virginia Woolfs "Til Fyret", Gruppen oversætter deres forlæg til billeder enkelt og med stor symbolkraft. En person, der dør, lægger sig eksempelvis under det kunstgræs, der dækker scenen. Nogle forældre fandt værkerne ubærligt triste og fulde af død, men børnene så simpelthen en voksen lægge sig under gulvtæppet - og morede sig. Det viser igen, hvordan børn og voksne opfatter situationer forskelligt. Børn er fremragende til at opfatte de faktiske handlinger og se dem, frem for en tillagt symbolik. Den forskel er et godt udgangspunkt for spændende diskussioner og erkendelser mellem generationerne.

Klassikere for Kids: Til Fyret (Teater Nordkraft 2016). Foto: Ellen Friis

Vi gik et skridt videre med gruppen Norpols forestilling "All at Once", som vi sammen med Daniel Norback omdøbte til "Dette er ikke en forestilling". Stykket udforsker negation som metode i nutidskultur og politik. Det lyder måske som alt andet end børnevenligt! Men det fungerede naturligvis fint. I værket beskriver og demonstrerer performerne mange eksempler på, hvad stykket ikke handler om. Resten må så være stykket! Gruppen tilpassede ikke værket til børn. Kun titlen blev oversat. Forestillingen handler om den udbredte tendens

til at definere sig selv gennem at tage afstand fra andre. Det er en retorisk strategi, som har til formål at unddrage sig ansvaret for sin egen substans. I sin dekonstruktion viser værket det tomrum, der er tilbage.

Jamen, hvad er så forestillingen? spørger publikum. Refleksionen og diskussionen fortsætter derhjemme i familien længe efter besøget i teatret!

Daniel Norback: Dette er ikke en forestilling (Arken 2015). Foto: Ellen Friis).

Børn som kunstnere

I de sidste fire år har vi har vi formidlet live art og performancekunst på festivaler og andre formater. Vi har samarbejdet med talrige internationale kunstnere og institutioner for scenekunst og billedkunst i Danmark og Sverige. Også vores projekter og koncepter har hidtil fundet sted indenfor rammer defineret af voksne. Kunstnerne leverede en frisørsalon. Børnene klippede hår. Kunstnerne etablerede banken. Børnene lavede pengene.

I fremtiden vil vi i endnu højere grad opfordre børn til at forlade den rolle, traditionel kunstformidling anbringer dem i, hvor de nok kan få lov til at sanse og være "kreative", men ikke regnes for kloge nok til at forstå værkernes ideer.

Vi spørger os selv om børn også kan være professionelle kunstnere, eller samarbejde med voksne om professionel kunstproduktion? Ingen tvivler på, at børn kan lære de tekniske færdigheder. Men kan de præstere den strukturerede selvrefleksion, der ofte betragtes som en forudsætning for en bevidst kunstproduktion? Kan børn tænke konceptuelt og selvkritisk? Eller er det faktisk lige meget? Kan de i stedet arbejde på lige fod med en voksen kunstner, hvor de bidrager med en anden type energi?

Børns interesser, observationer og ideer vil være lige så vigtige for projekterne som den voksnes refleksioner. Ikke kun indhold, men også form og konceptualisering vil blive udviklet i et samarbejde. Barn og kunstner vil sammen udforske et tema, der interesserer dem, og definere, hvordan de vil bruge, ændre eller stille spørgsmål til det. Måske kan vi derigennem komme tættere på en børnekunst, der ikke er lavet for, men af børn.

Om forfatterne:

Ellen Friis har en overbygning i kunst som interdisciplinær strategi i det offentlige rum fra Kunsthochschule Berlin (2005). I bachelordelen studerede hun scenografi og performancekunst. Hun har vist performances, videoinstallationer og performative koncepter i England, Tyskland, Polen, Finland, Norge, Sverige, Danmark og USA.

Henrik Vestergaard har rekonstrueret alle værker i den officielle danske Kulturkanon over 5 år. Se dokumentationen på www.zonkel.com. Han har arbejdet som dramaturg for Verk Produksjoner (NO) og Erik Pold (DK), var administrativ leder af Hotel Pro Forma, har skabt soundtracks og arbejdet med kunstnere fra Anvendt Teatervidenskab i Giessen. Henrik har en M.A. i Teaterhistorie, til dels fra Freie Universität Berlin.

Liveart.dk blev grundlagt i 2004 i København af Ellen Friis og Henrik Vestergaard for at fremme udbredelsen og forståelsen af live art og og performancekunst i Danmark. Liveart.dk har siden da organiseret elleve store internationale festivaler for live art for voksne og børn, samt talrige diskussionsfora, bøger, videoserier, symposier og mere inden for live art, teater, kunstkritik og dokumentation. Liveart.dk samarbejder med teatre, kunstgallerier, spillesteder, museer og festivaler i Danmark og over hele verden.